

Ignazio Aiestaran

Hiltzeko tankera aurrerakoia Europako kulturatik

Elhadji Ndiaye gogoan

Artikulu honetan kulturaren inguruko hiru auzi landuko dira: kultura bizitza sailkatzeko eta antolatzeko ordena gisa (hemen 'Foucault-Aresti' auzia deituko dena), ikuskizunaren gizartean hiltzeko tankera aurrerakoi eta modernoa –Europako kultura normalizatu baten barruan– (hemen 'Anders-Sarrionandia' auzia izanen da), eta faxismo eta liberalismoaren arteko subjektu erreaktiboaren kulturaren mehatxua ('Eribon-Borda' auzia izanen da testu honetan). Hiru atal izanik ere, ildo bati lotuta daude.

'Foucault-Aresti' auzia: kultura sailkapen gisa

Ziurki gorputzen adierazpena eta haien arteko harreman biziduna bertzerik ez da kultura. Soinu, hitz, irudi, forma, kolore, higiduraren bidez adierazitako ordena dira gure espeziaren kultura eta geure espazio sinbolikoa, mendeen poderioz saiatu, probatu eta findua. Egia hutsala da, denok jakina, baina, halaber, sakona. Datu sinple hori ahaztuagatik, kultura dela bide geure bizikidetzatza antolatzen dugu planeta

sinbiotiko eta aldakor honetan. Aurten Joxe Azurmendiren azken liburua irakurtzeko aukera izan dut, *Gizabere kooperatiboaz* izenekoa (Azurmendi 2016). Abilezia handiz, Darwinen jitea eta ondorengo sozial-darwinismo politiko hedatuaren ideologia deseraiki dizkigu. Bizi(tz)a batzuetan lehia eta borroka da, baina bertze batzuetan kooperazioa eta elkarlaguntza ere bada hankabiko gizaberearen eboluzioan. Azurmendi aipatzearen (luzeagoz, ikus Aiestaran 2016), Piotr Kropotkinen *zôon koinônîkôn* ere bagara, eta ez soilik naturan galdutako izaki darwinista. Hala ere, ugaztun kooperatibo horrek bere espazio sinbolikoa antolatu eta kodifikatu izan behar du, hizkuntzatik politika eta estetikaraino, eta hemen hainbat aukera ezberdin dauzkagu gure sistema sozialaren aurrean. Maiz atzematen nauen erasana da mundu globalizatu honetan 'kultura' deitutako gailua handitu dugula, baina aldi berean pobretu egin garela, Walter Benjamin pentsalariak iragarri zuenez (Benjamin 2015).

Michel Foucault filosofoaren *Les mots et les choses* lanean Jorge Luis Borgesen kontu bat dugu, non azaltzen den animalien taxonomia inperio txinatarraren entziklopedia baten arabera. Sistema politiko eta kultural hartan,

... animaliak honelaxe sailkatzen dira: a) enperadorearen ondasunak direnak; b) baltsamatuak; c) bezatuak; d) txerrikumeak; e) uhandreak; f) alegiazkoak; g) txakur askeak; h) sailkapen honetan agertzen direnak; i) zoroen gisara aztoratzen direnak; j) kontaezinak; k) gamelu-ileko pintzel mehe-mehez marraztuak; l) eta abar; m) loreontzia apurtu berri dutenak; n) urrutitik eulien antza dutenak (Borges 1960: 142).

Les mots et les choses, berbak eta gauzak. Zelan elkartu multzo bi, nola adierazi errealitatea kulturaren bidez eta hitzen bitartez. Horixe izan da betiko erronka, gure sarea, gizabe-reon hutsunea eta ahalegina. Borgesen deskribapenean, adibidez, surrealista iruditu arren, inperio txinatarraren zenbait ezaugarri daukagu agerian: badakigu enperadorearen ondasunak garrantzitsuak direla sistema patriarkal hartan –ez dakigu deus herriko ondareez, ezta herria pobrea denik ere–;

badakigu margolanetan arte finolatua eskuratu dutela, gamelu-ileko pintzel mehe-mehea ekoizteko gai izan direlako; badakigu euliak eta txakurrak bezalako animalia arruntak ere bizi direla sistema ekologiko hartan, eta beraien kulturari animaliek munta dutela; badakigu inperio hartan alegiazko izakiak irudikatze bestea ahalmen bat dela; eta h), j) eta l) atalekin dakigu multzo batean barneratzeko eta den-dena zenbatzeko ohitura dutela, guztia kontatu ezin badute ere, hots, sistem(at)ikoak izaten saiatzen direla. Bere 1966ko liburuan Foucaultek zenbait ideia gehiago gaineratu zituen: zein izan da gauza berdinen sistema baten arkeologia?, nola sortu zen historian zehar gure sailkapenak antolatzen eta ordezkatzeko dituen apriorizko ordena?, zelan bilbatu ziren bestelakotasuna eta berberatasuna ezberdintasunen artean?, zeintzuk ziren erabilitako analogiak, ordena eta osagai empirikoen kultura bat bete dezaten? Foucaultek barre egiten zuen Borgesen kontra horrekin, baina, aldi berean, ondoeza nabaritzen zuen hizkuntzaren ausiabantzaren aurrean (Foucault 1966: 10). Bide batez, ordea, filosofoak ediren zuen kultura orotan gauzak taxutzen dituen «barruko lege» (*ibid.*: 11) bat zabaltzen dela, gauzen eta hitzen artekoa. Barneko legedia horixe da ohartzen ez dugun kultura orokorra.

Foucaulten ikerketa agertu eta sei urte beranduago, Gabriel Arestik 'Malgizon-en abenturismoa' idazlana plazaratu zuen, 1972ko literatur liburu kolektibo batean. Zendu baino hiru urte lehenagoko testu horretan, 'Malgizon' edo gizon dongea Aresti bera da. Amorrutik handiz bere jendartearen errepaso botatu zuen idazkian, batez ere 'Malgizon eta lege berria' atalean, non garaiko potret soziala topatzen dugun, sailkapen berezi bat dela medio. Erran gabe doa «gizon maltzurra eta lege berria» adieraziz Arestik «Jainkoa eta lege zaharra» lelo jeltzalea kritikatzeko zuela, tradiziozko jainko zaharrik gabeko ikuspegi materialista gizatiar berri batetik. Atal horretan klase eta kasten sistema bat deskribatzen digu gizabereon kultura politiko-ekonomikotik. Borgesekin Foucaultek esperimentatutako ezontsa hartzen dut Arestiren sistemaren barruko legea irakurtzen eta

konprenitzen dudan bakoitzean: hasieran barre, baina pittinka-pittinka zapore mingotsa jasotzen du zure irriak, amaieran gizabereen ordenaren ankerkeria desestali arte. Honakoa da Arestik asmatutako sailkapena (Aresti 1972: 159-160):

1) Deitura erdaldundun euskaldun berria, baldin eta Axular, Leizarraga eta Oihenarteren liburuak irakurtzen eta konprenitzen kapaz bada, eta baldin Lévi-Straussen liburuak buruz bada-kizki, eta judu-zale amorratua bada.

2) Deitura euskaldundun euskaldun berria, baldin lehen kastaren gainerako kondizioak konplitzen baditu. Hau, Lévi-Straussen liburuak buruz jakin gabe, Marx eta Engelsenak irakurri baditu, azken graduan klasifikatuko da.

3) Gainerako euskaldunak, baina Marx eta Engels irakurri eta konprenitu gabekoak.

4) Gainerako aberatsak.

5) Euskaldun baserritarra, honako bi kondizio hauek konplitzen baldin baditu: simaurra eta gorotza laudatu behar ditu, eta leitzen eta eskribitzen jakin behar ez du (euskaraz, behintzat; erdaraz ez dio inporta). Lehen kondizioa betetzen ez badu: hurrengo gradura iraganen da.

6) Nekazaritzatik industriara bere bizi-bidea aldatu duen euskaldun baserritarra, baina bakarrik aberastu baldin ez bada; bestela hirugarren kastan klasifikatuko da.

7) Euskara galdutako baserritar enkartatu, arabar eta nafarrak.

8) Aljeriatik eta Marokotik etorritako pioiak.

9) Gaztelatik, Andaluziatik eta Galiziatik etorritako obreroak.

10) Pailardak.

11) Bugreak eta malguak.

12) Inpotenteak eta bukaninistak.

13) Ijitoak eta Navalcerrado del Carnero Castrado-n jaiok.

14) Malgizon Arestiar.

Lehen lau kastek klase bikaina osatzen dute, Gabriel Arestiren aburuz, sistema horretan. Hurrengo hirurak bigarren mailako klasea dira. Zortzigarrenetik hamahirugarrenera, aldiz, klase filipikoak, sailkapenaren terminologia horren arabera.

Idazle bilbotarrak salatutako kasta-sisteman, klase bikain horrek eskubide guztiak izaten ditu, eta obligaziorik, berriz, bat ere ez. Honakoak dira klase bikainari emandako eskubi-deak (*ibid.*: 161-162):

Langostak eta lanpernak jatea, xanpaina eta whiskia edatea eta montediosak erretzea, haiei bakarrik izanen zaie zilegi.

Sopelanako eta Bakioko xaletak haien jabetzakoak izaten segituko dute. Berdin yateak eta fabrikak. Eta gogo-girlak. Eta zerbitzuko neskameak. Eta caddyak. Eta eskeko pobreak. Eta eskeko fraileak. Eta meza emateko fraileak. Eta aita priora. Eta goardia-na. Eta aita goardianaren izeba Jaxinta, oraindik baserrian bizi dena. Eta yateko marinela. Eta marinelaren ama-ginarreba, beti erreumaren dabilana. Eta marinelaren ama-ginarrebaren konfeso-rea, apaiz zahar eta beneragarri hori, hain miope bera, sotana bakarra dadukana, Aita Santuaren entziklikak irakurtzeko antio-juak erosteko dirurik aski oraindik ezin irabazi ukan duena. Hitz batetan, kristau-herri guztia eta Kristo bera.

Zeren jabetza pribatua sakratua da, eta Legeko ez-dakit-zein-batgarren manamenduak (dotrina erdi-ahazturik dugu), hala baitiotsue: «Ez diguzue lapurtuko, guk zuei lapurtu dizueguna» (edo holako zerbit).»

Bikaina ez den bigarren klaseak hurrengo aukera eta bai-
menak izaten ditu, idazle bilbotarrari jarraiki (*ibid.*: 162):

Bigarren klasekoek lan egiteko esku-bidea ukanen dute, eta ema-
nen zaien alokairu apurratik ez protestatzeko obligazioa. Mutil
onak baldin badira, urbanizatu gabeko barriadetako lau koartoko
etsesketa bizi izatea permitituko zaie; gerra handirik ematen ez
badute, haien umeak hamalau urtekin lanean hasi arte eskola ba-
tetara joatea utziko zaie (ba dakizue, leitzen eta eskribatzen, lau
erregelak justu-justu, erlijioa eta formazio politikoa), eta poluzio
sozialaren kontrako gerra santuan soldadu-kide borogatuak ger-
tatzten baldin badira, igandero footballera joatea izanen zaie zilegi.

Hirugarren klase-motaz hurrengo atala diosku Gabriel
Arestik (*ibidem*):

Klase filipikoek gure sozietatea poluitzen dute. Poluzio sozial hon-
en kontra, kontzentrazio-kanpoetan sartuko dira, lan bortxa-
tuetara. Nola lur santurik merezituko ez duten, haien hilotzekin
jaboia fabrikatuko da.

Foucaulten taxonomia arraroarekin gertatzen zaigun be-
zala, Arestiren sailkapenarekin antzeko sententzia hartzen
dugu. Alde batetik, ongi datorkigu gure jendartea bestelako

ikuspegitik azter dezagun (eta horretarako ere balio du kulturak, kasu honetan literaturak). Bertzetik, lurralde honetan gizabereen legedia ezkutua ikuskatzeko aproposa da. Baten batek erranen digu hori literatura dela, egile baten gehiegi-keria baizik ez dela; baina horixe da, hain zuzen, gauzen eta hitzen arteko erronka, *les mots et les choses* berriro. Hala ere, ba ote dago kontzentrazio-esparrurik egun? Lan bortxaturik ba ote? Bakean eta garai aurrerakoian bizi garela errepikatzen diguten bitartean, non? Europako txoko honetan ote, non ez garen baserriko gizabereak dagoeneko, baizik eta gizaz gaindiko hiritar lehiakor, kontsumitzaile modernizatu eta hautesle berdinduak? Ba al dago klase-sistematik gure kultur sistema hiritar berdinduan?

‘Anders-Sarrionandia’ auzia: hiltzeko tankera aurrerakoia bakean

Europako Kultur Hiriburutzaren barne, Donostian *Bakearen milia* eraldatu zuten: milia bateko edo 1.609 metroko erakusketa-ibilaldian bizipen artistiko berezia erakusten saiatu zitzaizkigun. Antolatzaileen eletan: «bakearen eta haren ifrentzua inguruan hausnartzeko eta parte hartzeko» espazio irekia, «bakearen eraikuntzari eta bere atzealdeari buruzko esperientzia bat, Urumean barrena egindako ibilbide baten bitartez». Horretarako hiru ardatz hartu zituzten gaketat: gerra, indarkeria eta gatazka armatuak. Erakusketan Urumea ibaia «metafora» bat izan zen, «ibaia muga natural bat bezala eta zubiak banaketa hori gaintzeko eraikitako elementuak bezala» (Askoren artean 2016).

Arte-milia jendaurrekoa izan baino lehen, polemika piztu zen udan, hainbat argazki-kazetariren kexuengatik, euren irudiak ordaindu gabe erabili nahi izan zituelako. Donostia 2016ko *Bakearen milia* erakusketa eta «bakearen inguruko hausnarketa» antolatu zituen K6 Gestión Cultural enpresak gutun bat bidali zien argazkilariei, euren lanak doan erabil zitzan, «irabazi asmorik gabeko» proiektua zelako. Pep Bonet,

Manu Bravo eta Gervasio Sánchez bezalako hamasei argazkilari profesionalen artean kexua zabaldu zen, erakustaldi horretarako 245.000 euro netoko aurrekontua jakin ondoren. Bukaeran, «gaizki-ulertua» izan zela esatera eta akordio batera heltzera bultzatu zuen polemika publikoak, baina zenbait sintoma agerian geratu ziren gatazka honekin: 1) kultur marka baten aurrean egileek euren lanaren jabetza galtzeko arriskua izaten dute naro; 2) goi-kulturaren eremuan sartuta jarraitzen dute ekintza artistiko-kulturalek, bitartekarien eskuen menpe, non prekaritatea eta diru-banaketa elitista nagusitzen baitira; 3) gai gorenak (bakea, gerra, indarkeria...) aipatu arren, kulturaren ikuskizuna gainbalio sinboliko-ekonomikoaren zirkuituan mantentzen da.

Polemikak bere bakea hartuta ere, azaroaren egun batean argazki-erakustaldia behatzea erabaki nuen. «Bakean bizitzen ikasi egiten da» esaldia irakur zitekeen panel erraldoi batean. Gero, neodarwinismo bakezale batetik justifikatzen zen erakusketa: «desberdinen arteko gizarte-harremanen gertakari naturala» dela gatazka, «giza harremani atxikita» dagoela, «eta aurrera egiten laguntzen» digula; «indarkeriak, berriz, bestea mendea jartzeko indarra erabiltzea eskatzen du». Ele preziosisten azpian, arima ederren bihotz oneko ideologia kontraesankorra ezkutatzen zen: 1) naturala da bizirauteko gatazka, ez, ordea, indarkeria (bide batez, non hasten da animalia naturala eta non gizaberea?); 2) bestea menderatzeko era bat da indarkeria oro, baina ideologia neutral horrek ez digu ezer esaten 'beste' horretaz, ezta indarkerien historiaz ere. Eta itsumustuan hurrengo nahaste-borrastea idatzita:

Eta zer da bakea? Umhhh... indarkeria ez egotea baino zerbait gehiago da. Bakea izan daiteke gizarte justuago baten bila dabilen gizarte osoaren egoera aktibo bat.

Baina hori ez da utopia? Bai, baina utopiak beti heldu beharreko helmugak dira. Eta bidean beste arazo batzuk konpondu behar ditugu: justizia, askatasuna, demokrazia, tolerantzia eta garapena.

Honela, hiritar onaren hiztegi aurrerakoa daukagu prest: bakea, justizia, askatasuna, demokrazia, tolerantzia eta

garapena. Halaber, hiritarkeriaren ideologia hori azkendu nahian, John Lenonen esaldi bat agertu zitzaidan, grafia handiz eta testuingururik gabe: «Gerra amaitu egiten da... zuk nahi baduzu». Gero, sarraski- eta kontzentrazio-esparruetan eta II. Mundu Gerraren ondorioz 40.000.000 hildako baino gehiago kausatu zirela irakurtzeko aukera izan nuen alboko testu batean, eta Europa askatzen tanke USAmerikar baten argazki erraldoia ikusteko ere bai, salbazio modura; ez zegoen aztarnarik, ostera, Berlinen nazismoa garaitu zuen Sobietar

Antza, gerra oren
aurkako bake-ideologia-
-erakusketa-ez-dakit-zer
selektibo honetan gerrak
eta indarkeriak hautetsi
eta bereizi egiten dira

Batasuneko armadaz. Dirudie-
nez, zenbait guda eta armadak
garrantzi handiagoa dute beste
batzuek baino. Hiroshima eta
Nagasakiko bonbardaketa ato-
mikoei buruzko argazkirik ez.
Halaber, gaur USAko gerra-
ren metodorik eraginkorrena,
droneena, jakitera emateko fi-
tsik ere ez. Antza, gerra oren

aurkako bake-ideologia-erakusketa-ez-dakit-zer selektibo honetan gerrak eta indarkeriak hautetsi eta bereizi ere egi-
ten dira.

Sarri Günther Anders filosofoak salatutako moral-mota (ikus Anders 2015) bat antzematen zaie halako erakusketei. Hainbat indarkeriadunen aburuz, lehiarako gai diren gailu batzuk baizik ez dira aintzat hartu behar, fintasun tekniko gorenaren lortu duten armak direla bide:

Jende horren aburuz, hiltzeko era modernoena akasgabeena da, ezinbestez, bai eta errugabeena ere. Alderantziz esanda: manifestari baten labankadak zauritua suertatzea (ez, ordea, neutroi bonba berri-berri batek eraso suertatzea) nahiko kontu zatarrak genuke, hau da, norberaren ohorearen kontrakoa (*ibid.*: 35).

Andersen ustez, indarkeriadun horien ideologia hurrengoan laburbiltzen da: «berria den guztia moralagoa omen da». Edo agintera erabiliz: «Hil zaitez tankera aurrerakoian!».

Erakusketa honetan, bonba atomikoen, bonbardaketa masiboen eta droneen triskantzak moderno-modernoak ziren, edo modernoegiak. Irudi-multzoan ere abagunea desagertu zen munduaren eta Europaren aurrean Durango eta Gernikako bonbardaketak bezalako krimenak sakon azal eta azter daitezzen (hori bai, haurrentzako 'Kid's Gernika' gune picas-siarra zegoen). Erakusketa kosmopolita neukan bistan, baina tokian tokiko baldintzak eta historia gehiegi miatu barik, ikuskizun bat unibertsaltasun globalaren bila sakontasunik ezean. Ildo horretatik, taula batean naziek besoan markatutako zenbaki bat eta Primo Leviren aipamen bat zeuden ikusgai, ez, aldiz, Miranda de Ebro eta Gurseko kontzentrazio-esparruak. Horiexek ez ziren kosmopolitak ikuskizun globalean ager zitezten. Eta afixa bakar batean, «Memoria» hitzarekin, frankismoaren eta demokrazia espainiarraren menpean duela gutxi arte ireki gabeko hobi komuna geneukan agerian, bakar bat soilik, azaltzeke nola izan zen genozidio hori Europako txoko honetan, non geratu diren erantzukizunak Europa demokratiko honetan, zergatik ez den gerra-krimenik epaitu giza eskubideen aldeko Europa amnesiko honetan. Modernotasun honetan, ikuskizunaren memoria arras meharra da. Hori bai, keinu kitsch posmodernoz, tanke bati aurre eginiko txinatar bat Maria Cristina zubian zutik zegoelako argazki-muntaia geneukan erakusketaren hasierako taula erraldoi batean, Txinan giza eskubideak eskatzea ultrademokratikoa eta modernoa delako, hemengo historia antidemokratikoa ahanzturan geratzen den bitartean. Halaxe funtzionatzen du ikuskizunaren gailuak garai teknologiko-estetiko hauetan.

Bakearen milian barrena ere, ETaren gizagabetzeaz bertze panel bat aurkitu nuen nire ibilaldian. Eta zoruan idatzita-ko informazioa, hori koloreko lauki batean, itzalen artean:

ETak eta Euskal Herriarekin erlazionatutako beste terrorismo batzuek 914 lagun hil zituzten. Horietatik, ETak eta horri lotutako erakundeek 845 lagun hil zituzten; eskuin muturreko erakundeek eta erakunde parapolizialek 62 lagun hil zituzten. Beste 7

lagun ere hil zituzten baina inork ez zuen haien hilketa bere gain hartu (Foronda txostena).

Hurran, Monbar hoteleko atentatuaren argazkia topatu nuen beste taula batean, «Demokraziaren aurkako erasoak» izenburua zuelarik. Behean, zolan, bertze aipamen zuzen bat:

Terrorismoaren aurkako borrokan badira egin behar ez diren gauzak; egiten badira, ez dira esan behar; eta esaten badira ukatu egin behar dira. Uste dut erantzun dizudala. (José Antonio Sáenz de Santamaría. Teniente Jeneral ohia. Elkarrizketa *El País*-en. 1995).

Idea eta irudi horiek gertakizun politikoak izan ez balira bezala, geroago «Motibazio politikoko indarkeria» gaiarekin Miguel Ángel Blanco zinegotzi gaztearen kasuarekin jende mordo baten argazkia atera zitzaidan pasealekuan, esku irekiak goi-goian. Eta bertze batean, José Antonio Ortega Lara, bonba-automobil bat eta aipamen luze bat: «Askok ikusi ditugu pertsonak lurtean hilda. Pertsona bakoitzaren istorioa ezagutzea beharrezkoa da. Ezinbestekoa, sufrimendu guzti hori alferrik gal ez dadin». Alboan, zenbait ertzainek atxilotutako gazte bat lurtean, burua bota baten azpian, izenik gabe. Eta hurrengo esaldia kakotx artean: «Aldamenean egokitzen ez bazitzaie, herritarrek pasibotasunez jokatzeko zuten». Eta argazki gehiago: ezkerrean presoek etxeratze eta eskubideen aldeko agerraldia, eskuinean Guardia Zibila etxe bateko atarian ekintza ofizial baten erdian. Beste alde batean, Aiete-Donostiako adierazpenaren zati bat, biktimez eta zauri pertsonal eta sozialez. Gero, letra handi-handiz, «Bakea lor daiteke» esaldia, euskal jendarteari igorritako azalpenarekin batera: «Hainbat urtez terrorismoa, indarkeria, giza eskubideen urraketa eta banaketak bizi ondoren, euskal gizarteak bakea eta bizikidetzaren sendotzeko erronkari ekiten dio».

Urrats batzuk aurrerago, askatu zuten eguna gogoraraziz, «1996ko urtarrilaren 17an bahitutako kartzeletako funtzionarioak 532 egun igaro zituen ETaren zulo txiki batean» zioen bertze mezu batek argazki baten azpian, «Guztiak balio du» esakunea letra samar handiz irakur zitekeelarik. Burua

jaitsiz gero, zoruan aipamen zuzen bat, lauzen gainean atxikita, George W. Bush presidente USAmerikarrarena, «Nazio guztiek eskualde guztietan erabaki bat hartu behar dute: edo gure alde daude edo terroristen alde daude», *Global War on Terrorism* kanpainaren egun latzenetako oihartzuna. Eta bertze panel batean inprimatutako datua, Amnesty International erakundearen eskutik: «Guantanamo dauden ia 800 presoetatik zortzi baino ez dituzte errudun deklaratu».

Guztion begi-bistan, hasieran mezu garbi eta zuzena ere jarri zuten milia honetan, ikuslearen parte-hartzea bultzatzeko asmoz-edo, Agora deituriko lekuan: «Indarkeria-eszenak estaltzen lagundu gizarte bakesu bat lortzeko. Aukeratu zure

konpromisoa non itsatsi». Dei hori irakurri eta zenbait egun gutxi geroago, *Lekurik gabe, denborarik gabe. Giltzapekoak* erakusketako hiru artelan zentsuratu zituen Donostia 2016k Koldo Mitxelena Kulturunean, egon behar zuten tokian zatar paperaz estaliz, preso egile eta antolatzaileen kezkarako. Obra debekatuen artean duela hogeituro urteko lana zegoen, emakumeek Frantziako espetxe batean bizi duten egoerari buruzko bideo bat: so ere egin gabe ikusmiratik kendu zuten gizarte baketsu eta moderno honetan. Elkarrizketa batean Dario Malventi antropologo eta erakusketa debekatuaren zuzendariak bakegintza, bizikidetzeta eta zubigintza kritikatu zituen, ezkututzen den falaziagatik:

Bizikidetzaren kontua falazia handi bat da, edukiei erreparatuz gero. Bizikidetzeta ahotan hainbeste darabiltenek irakurri izan balute Ivan Illichen *Tools for Conviviality* (1973), akaso beste debata mota batean geundeke. Horiek elkarbizitza aipatzen dutenean aipatzen dute betiko boterea aztoratuko ez duen elementu mo-

DSS2016k
zentsuratutako presoen
lan batzuk Txantxarreka
gaztetxean geratu
ziren ikusgai, berriro
kulturaren marra gorria
desestali eta azaleratuz:
kultura ofiziala versus
kultura alternatiboa

dura; elkarbizitza modu horretan planteatzea oso erraza da, ez dakar inolako aldaketarik. Botere horien baldintzak aldatu nahi dituzunean sortzen dira elkarbizitza kontzeptuarekin arazoak (Erostarbe 2016).

Azkenekoz, DSS2016k zentsuratutako presoen lan batzuk Txantxarreka gaztetxean geratu ziren ikusgai, berriro kulturaren marra gorria desestali eta azaleratuz: kultura ofiziala versus kultura alternatiboa, goi-kultura versus behe-kultura, marka kulturala versus kalteberatasun kulturala. Mundu ezberdin bi, jendarte berean.

Miliako azken ehun metroetan, hainbeste taula, hainbeste irudi behatuz gero, erakusketak laburpena finkatu nahi izan balu bezala, ikurriz bat begien aurrean: «Indarkeriaren amaiera». Eta goiburua horrekin batera, horri zegokion argazkia: egunkariak argitaratutako berri berezia, ETAk armak utzi izana. Dirudenez, horretan gauzatzen zen erakusketaren xede nagusia, ETaren indarkeriaren bukaera indarkeriaren amaiera izanen balitz bezala.

Egia da erakusketan beste indarkeria-mota batzuk irudikatzen zirela, baina garbi dago horixe zela helburu garrantzitsuenetako bat. Emakumeen aurkako indarkeriarekin alderatuz, funtsezko kasu baterako, ibilbidean bi panel geneuzkan. Batean, Guatemalako argazkia, «Sexu-indarkeria: gerra-arma» goiburuarekin, eta hurrengo afixan, «Hurbileko amesgaiztoa» zelako ideari lotuta, Madrilgo emakumezko agerraldiari buruzko irudia, euren eskuetan pankartatxo bat espainolez: «Nos están matando» [«Gu hiltzen ari dira»]. Behealdean zenbait datu, baina hizki txikiagotan: «2015. urtean, genero-indarkeriaren ondorioz, Espainian 60 emakume hil zituzten, Euskadin 3». Horrez gain, bakearen milian zehar zenbait aipu guti gehiago. Haatik, bukaeran, beste batean ezagutarazten ziguten emakumea bakea lortzeko «aktibo» bat dela –management-hizkuntzaren terminologia aurrerakoi eta modernoaz baliatuz–, eta, lagin gisa, euskal andreak sortutako Ahotsoa ekimena aipatzen zen ildo horretatik. Eta, beti bezala, grafia txikiagotan, kontatzen zitzaigun Euskadin

pobrezia emakumeen artean handiagoa dela: pobreen %60 emakumeak dira eta %40 gizonak, Eusko Jaurlaritzaren arabera. Horren ostean, Rigoberta Menchúren esaldiren bat eta Mercedes Hernández Guatemalako Emakumeen Elkartekeko presidentek hunkitu ninduen esapidea: «Gerrako paradigmak 'lurralde-gorputza' beste bataila-eremu bihurtu du borrokalariarentzat».

Emakumeak biztanleen erdia direlarik, argazki-erakusketa honetan ez ziren datu guztiak kontatu. Informazio gehiago falta zen emakumeen aurkako indarkeriaz. Errate baterako, lau emakumetik batek indarkeria zein tratu txarrak jaso ditu genero-zioarengatik Europar Batasunean 15 urteko adinetik aurrera, eta Frantzia bost emakumetik bik, Europako Parlamentuaren datuen arabera. Beraz, nazioarteko arazo larria da, arreta handiagoa merezi duena: emakumeak ez dira bakean bizi, ez gure kontinentean, ez munduan. Halako ikuskizunetan ematen du emakumeak ikuspuntu exotikoa bertzerik ez direla, eta ez eguneroko errealitatea. Elfriede Jelinek idazlearen narrazio batean bezala (Jelinek 2013), ongi bizi gara hemen, gizonaren bakean, emakumea zapaldu eta baztertu ondoren:

hemen zoriontasuna ondo hazten da, hori bistan da.

[...]

norbaitek patu bat biziko badu, ez da hemen izango.

norbaitek patu bat izango badu, gizon bat izango da. norbaitek patu bat jasoko badu, emakume bat izango da (*ibidem*).

Ikuskizun estetiko orotan exotismoa beti arrisku eta kaltea izaten da, batez ere gure inguruko indarkeria soberan nabarmentzen ez dugunean. Bertze kasu baterako: iruzkindu dudan azken taulatik oso hurbil, bertze batean mezuak zioskun: «Nire etxean bizi nahi dut», Madrilgo argazki batekin, karrikan neskatoa ohean, etxegabetze krudelean kaleratua izan ondoren. Eszena horren oinean, Giza Eskubideei buruzko Adierazpen Unibertsalaren 25. artikulua: «gizaki guztiek, baita haurrek ere, etxebizitza duin eta egoki bat edukitzeko

eskubidea dute». Non zeuden Euskadiko etxegabetuak erakustaldi honetan? Non zeuden beraien argazkiak eta estatistikak? Zergatik Madrilgo etxegabetua eszenan eta ez hurbilagoa? Zergatik ez gogorarazi 2016ko urtarrilean Danborradaren erdian Bulebarreko banketxe bateko kutzazain automatikoa hilda aurkitu zuten emakume etxegabea, Europako Kultur Hiriburutzaren hasiera ospatzen ari zelarik? Hori galdetzen edo esaten bada, demagogia hutsa da; baina, bitartean, hobe da arazoak urruntzea eta irudi exotiko bilakatzea ikuskizunaren gizarte hiritardun kosmopolitan. Kanpoko miseria eta heriotza estetizatu, alboko lazeria eta hiltzea isilarazi. Halaxe da oroimenik gabeko ikuskizunaren mekanismoa.

Bakearen milia ikusi nuen eguna bukatu ondoren, gauez Bilbon langile bat hil izanaren berria entzun nuen, sabai-leiho batetik eroria, 10 metro inguruko jauskera. Soilik 2016ko urtarriletik irailera, 15 langile hil ziren Euskal Autonomia Erkidegoan eta 5 Nafarroako Foru Erkidegoan (eta Espainiako Erresuman bertze 330 denboraldi horretan). Baina bakearen milian ez zegoen lekurik hildako horientzat. Ez zen nehon aurkitzen lanean zauritu edo hil direnendako oroimenik. Horretan ere gutxienez bizpahiru klase sozial daude ikuskizunaren jendartearen, Gabriel Arestik

Kanpoko miseria eta heriotza estetizatu, alboko lazeria eta hiltzea isilarazi. Halaxe da oroimenik gabeko ikuskizunaren mekanismoa

aurreikusi zuen eran. Erakustetan Eleanor Roosevelten go-goeta bat irakurri nuen: «Bakeaz hitz egitea ez da nahikoa. Norberak bakean sinetsi behar du eta hori lortzeko lan egin behar du». Bakerako lan egin behar. Ondoan errotuladoren norbaitek idatzita utzi zuen letra larritan: «*Kapitalari gerra!*».

Baina, antza, lana ez da gerra, baizik eta bake horren beharra, estetizarik gabeko normaltasuna.

Lapur banden etikaz Joseba Sarrionandiak idatzitako saioan, gure kapitalismo harraparian espektakuluarekin

«normalitate efektua» gauzaten dela ohartarazi digu. Honelaxe azaldu digu:

Normalitate efektu horrek denok integratzen gaitu eszenan. Eman dezagun langile bat bizi baldintza oso txarretan dagoena, eta protesta manifestazio batera doana: manifestazioa handia da, kontsigna iraultzaileak aldarrikatzen dira, poliziarekin arazoak dituzte, iluntzean ja etxera erretiratzen da langile haserretu hori, eta apartamentura sartzearekin batera, besaulkian eseri eta telebista pizten du. Eman dezagun telebistan diotela polizia gehiago ipini behar dutela. Gure borroka armatuak ere, nire ustez, medioetan oso funtzionala bihurtu zelako irauin zuen hainbeste, antzerki horretan ezarri zitzaigun papera geure gain hartu genuelako. Guk paper horri uko eginda ere, urteak dira horren mamua biziarazi nahi dutela etengabe. Edozer bihurtzen da funtzionala nagusi den kontsumo eta antzerki sistemaren barruan (Sarrionandia 2015: 101-102).

Sarrionandiaren abisua ikuskizunaren aurrean pentsatzen duguna baino sakonagoa da. Ikuskizuna kritikatzeko badugu ere, bereganatu eta digeritu egiten gaituelako, eskandalu edo berritasunaren ondoren normalizatuz zein isilaraziz (eta publikoki komunikabideetan agertzean Joseba Sarrionandiak ere adierazi du¹). Antzekoa gertatu zitzaidan *Bakearen milia* ikuskizunarekin. Indarkeria, gatazka, gerra... dena irentsi eta erakutsi zuen erakusketak: baliabide naturalak munduan, txirotzea, oinarritzko beharrak betetzeko egunean dolar bat baino gutxiago duten 836 milioi pertsona, migratzaileen egoera Europa Gotorlekuan, defentsarako urtean mundu osoan 1,63 bilioi dolarreko negozio-kalkulua, eta orrialde hauetan azaldu ditudan argazki eta mezu guztiak, dena elkarrekin baina norabiderik gabe (Foucault-Borgesena taxonomia erotuan bezala), fede oneko anabasa neutro batean efektuak agertzen zirelako, ez, ordea, benetako kausak eta bideak. Halaxe eraikitzen dira gure bakea eta gure kultura. Bigarren eskuko kosmopolitismoa, kultur aniztasun tragiko baina exotikoa, eraginik gabeko sentipen hiritarrak lanerako edo etxerako bidean, barneko kontzientzia burgestuen kontsolamendua atzerriko edo kanpoko basakeriaren aurrean, hiltzeko tankera aurrerakoia estetizatuz eta normalizatuz,

nahi dugun indarkeria salatuz eta bertze motatakoak salduz, gure Europa demokratikoan arrazakeria, xenofobia, homofobia, matxismo, klasismo eta faxismoa zabaltzen diren bitartean, zergatirik jakin gabe. Klima-aldaketa globalarekin gertatzen zaigun bezala, argazki eta irudi anitz ikusteko gai gara, katastrofea gure atean joka entzuteke.

‘Eribon-Borda’ auzia: faxismo eta liberalismoaren arteko erauntsi perfektua

Orain arte artikulua honetan kulturaren bi premiazko arazo izan dira aztertuak: bizitzan ezberdintasunak eta normaltasuna sailkatzeko eta antolatzeko indarra (nik ‘Foucault-Aresti’ deitutako auzia) eta ikuskizunaren gizartetik hiltzeko tankera aurrerakoia Europa bakezale honetan (‘Anders-Sarrionandia’ auzia). Memento honexetatik aurrera hirugarren batez mintzatu nahi nuke (‘Eribon-Borda’ auzia deituko dut): faxismo eta liberalismoaren arteko erauntsi perfektua, Europan barrena hedatzen ari den indibidualismoaren subjektu erreaktibo iluna, kultura hegemonikoan zein antzerki politikoan inposatzen ari dena.

Didier Eribon filosofo eta gay ekintzailea Reims hirian jinen mundura. Langile-klasearen giroan jaioa, bere familiak homosexualitatea ulertzen ez zuenez, egun batean bere jaioterria uztea erabaki zuen, eta Parisera bertaratzea. Han bete zituen bere ibilbide pertsonala eta bere karrera profesionala (ospetsua izatera heldu zen bere Foucaulten biografia, kasu). Bere aita hil ostean Reimsera itzuli zen, eta laster topatu zuen berriro «honte sexuelle» eta «honte sociale» nahasten zirela bere biografian, beranduago *Retour à Reims* liburuan (Eribon 2010) idatziko zuen moduan. Han kontatzen digu nola entzun zuen bere amak lehen aldiz Fronte Nazionala bozkatu izana, bere familiarren jaidura politikoa komunista zen arren. Bere haurtzaroan, bere sendian, bere *milieu* sozialean botoa komunista izan eta izaten zen, baina zerbait aldatua zen bere hirian. Nola? Zeintzuk izan ziren kanbiamendu horren zioak?

Eribonek nabarmentzen du Front National bozkatzean bere hirikideek klase-identitatea baieztatu eta isilpean defendatzen zutela: ENA erakunde nazionalaren hierarkiek mespretxatutako eta gutxietsitako identitatea, Parti Socialiste alderdiak trizionatu eta saldutako identitatea, Parti Communiste Français alderdiak ukatutako eta baztertutako klase-borroka eta identitatea (*ibid.*: 133-135). Langileen klasea idealizatu barik, klase/talde erdeinatuak iraindu eta hitz publikotik bereiziz gero, bertze era batetik adierazi zituzten beraien hira eta amorrua. Miaketa paralelotik, Didier Eribonek bere «honte sexuelle» edo ahalke sexuala harrotasun bilakatu zuen bezala, bere amaren klaseak «honte sociale» edo ahalke soziala amorrutzko boto bihurtu zuen, baina oraingo honetan (langile) etorkin eta homosexualen aurka. Horrela elikatzen da faxismoaren subjektu ilun erreaktibo xenofobiaz eta arrazakeriaz, ezkerak mitifikatu duen herritik kanpo. Reimserako itzulaldi hura Frantziako Errepublikan ikusitako Fronte Nazionalaren bihurrrera ere bazen. Hori dela-eta, Eribonen ustez, ez dugu «multiplicité des luttes» (Eribon 2011: 52) edo borroka-ugaritasuna ahaztu behar, ezta desberdintasun errealak ere.

Eribonen 'introspektio soziologikoa' bat dator bertze zenbait azterketa eta lanekin. Errate baterako, François Durpaire historialariaren gidoia eta Farid Boudjellal marrazkilariaren irudiak direla bide, 2015aren bukaeran *La Présidente* komikia (Durpaire eta Boudjellal 2015; orain 'eleberri grafikoa' deitzen zaio genero horri) argitaratu zen, non deskribatzen duten Marine Le Pen politikariaren garaipena 2017ko hauteskundeetan François Hollande presidentearen aurka. Egileek

'Eribon-Borda'
auzia: faxismo eta
liberalismoaren arteko
erauntsi perfektua,
Europar hedatzen ari
den indibidualismoaren
subjektu erreaktibo iluna,
kultura hegemonikoan
zein antzerki politikoan
inposatzen ari dena

eguneroko parlamentuko sisteman gerta litekeen ukronia erakusten digute, Fronte Nazionalaren ideologiak sozialdemokraten liberalismoa gainditu ondotik. Bineta batean, Hollande galtzaile baten aurrean Le Pen presidente berriak egoeraren diagnosis laburtzen dio: «Pendant cinq ans, vous avez enfoncé notre pays dans la crise, accru les inégalités, injurié les vrais Français. Vous avez œuvré avec vos amis eurocrates pour les intérêts des grandes institutions financières et mondialistes» («Bost urteren buruan, gure herria krisian sartu duzu, desberdintasunak areagotu, egiazko frantziarrak laidoztatu. Zure lagun eurokratekin jardun duzu erakunde finantzario eta global handien interesetarako»). Halako diskurtsoa erraz uler eta barreia daiteke, eta edozein fobia sar daiteke chauvinismoarekin batera, xenofobia eta islamofobiatik arrazakeria eta homofobiara. Eskuin-muturra eta zentro-muturra gauza bera dira subjektu errektiboa martxan jartzen denean, hots, arazo ekonomiko eta sozialik konpondu ez dituen liberalismo indibidualista eta oldarkorraren azken emaitza. Eta berdin da zein izanen den irabazlea katastrofe honetan.

Ez gara maiz ohartzen nola deuseztatu diren kultura eta jendartearen ideologia sozio-ekonomiko horrekin. Itxaro Borda idazlearen *Post mortem scripta volant* eleberrian, ostera, primerako narrazioa dugu. Afari batean elkartutako pertsonaien ahotan dario egiazko ideologia ezkutua gai honen inguruan. Pasarte honetan, Patxik dio: «Ni zerbitzu publikoen alde nago. Baina ezkerreko abertzale gisa, uste dut erabiltzaleak behar duela zerbitzu publikoaren gastua ordaindu» (Borda 2011: 193). Kulturaren ezkerreko abertzalea izan arren, ekonomian publikoaren aurkako liberala da Patxi hori, eta gainera liberala muturreraino, konplexurik gabeko adorez:

Kaka zaharra. Ederra da defendiatzen duzuen zerbitzu publikoa! Beti greban, beti zinkurinaka, beti negarrez, egunero jasaten dituzuen laidoak ontsa merezituak dituzue! [...] Ulertzen dut arras zenbait jende onek fusila hartu eta berri txarrak ekartzen baizik ez dizkien pietun zabarra edo lan inspekzioko arduraduna kalitzea. Edo bere zuzenean dagoen ikasle batek irakasle funtziona-

rio bat nabalkatzea. Hori da gizartearen garbiketa, egiazko zerbitzu publikoa. Estatuak egiten ez duen funtzionarioen lekutze zereginak herritar pruntek beraiek obratzea (*ibid.*: 193).

Patxiren liberalismo ekonomikoari Joshua pertsonaiak biztanle «arabiar eta beltzen» aurkako arrazakeria eta xenofobia gehituko dizkio, Günther Andersek salatutako moral aurre-rakoiaren lagina izanen balitz bezala. Joshuaren xenofobia automobilaren zibilizazioan laburbilduko da, betiko gorroto modernoa, aztarna kolonialistez zipriztindua:

Bai hori da, [...] bakoitzak paga dezala baliatzen duen zerbitzua: medikua adibidez eritzen denak beregain hartu dezala Atik Zra, gu ez gara sekula eritzen beraz ez dugu usu eritzen denarentzat pagatzerik, berdin erretretentzat, zergatik ordaindugo dugu lanean arizan nahi ez duten alfer-saldoentzat? Eskolei dagokienez halaber, aski dute gure ikastolen eredia segitzea, guk gure haurren heziketa euskalduna ordaintzen dugu eta borondatezko lan ugari egiten horretarako, egia da estatuak ez baldin badu euskarentzat pilik pagatzen zertako pagatuko dugu guk hiri-bazterrak sutan datxizkaten arabe eta beltz mukizu horien eskolatze-ko? Ikusi duzue barda zenbat auto erre zuten? Autoa delarik gure zibilizazioaren ikurrik baliosena (*ibid.*: 194).

Solasaldi honetan, Patxiren liberalismoa eta Joshuaren xenofobia aurkeztu ondoren, Itxaro Bordak Aitor Ekidazu pertsonaiaren jarrera gaineratuko du: ekonomizismo-mota batetik ezker politikoari zuzendutako kritika, errentagarritasunaren ideologiatik:

Nahikoa atzeratua zara zure ezkerreko ideiekin. Ez dute funtzionatzen. Estatu batek ezin du gehiengoarentzat plantatu zerbitzurik ordaindu. Hautuak egin behar ditu. Zer da emankorrena gure gizartearen? Xeheeriak ala nagusigoa? Nagusigoa bistan dena. Jendeak badakizu zenbat kotatzen duen burukal: hemezortzi mila euro eta ez du mozkinik ematen. Ekonomia ministroaren gus-tuko estatu honetako hiritarra ez da errentagarria. Ez da horrela segitzen ahal. Bankarrotara goaz (*ibidem*).

Abertzale ezkertiarra euskaldunen artean, liberal porrokatua bertze hiritarren aurrean, Aitor Ekidazuren aitopertsonaren arabera:

Ni teorian abertzale izanez ezkerrekoa naiz, baina praktikan liberala naiz, libertatearen alde naizelako orokorki, libertate ekonomia barne. Gainera etsaiaren arazoekiko urrikirik ez dut. Estatua baliatzen dut ene helburuen lortzeko. Gaitzesten dut ene zerbitzuko ez denean. Erraza da ez? (*ibid.*: 195).

Primeran deskribaturiko berbeta horietan azaltzen digu Bordak nola datozen bat liberalismoa eta faxismoa eguneroko giroan. Ez dira kontrajarriak, baizik eta txanponaren bi aldeak kapitalismo harrapari eta gorrotatzailean, etengabe totalitarismoaren egarri: *Post mortem scripta volant* eleberriaren protagonista nagusia izenik gabeko emakumea da. Bera ez dator bat afalkideen ideologia ekonomizista, liberal eta xenofobo horrekin, totalitarismo ekonomiko batean estalitako faxismo politikoa atzematen duelako. Hona hemen bere salaketa:

Totalitarismo ekonomikoa aldarrikatzen duzue orduan? Fazismo forma bat, zeinetan ahulak, apalak eta ezberdinak baztertu litezkeen? Zuen artean nahi duzue? Zergatik etorri zarete honara afaritera? Baduzue burutik! Ulertzen dut nik nola bermatzen diren diktadurak: gizartearen zati txiki aberatsenak deliberatzen du gizarte beraren zatirik handienak ez duela ezer egiterik gizarteari dagozkien urratsetan, eskubideak ukatzen zaizkio, betekizunak biderkatzen. Fazismoa, hori baita azkenean, gehiengoaren konplizitatearekin aurrera eraman estatuaren pribatizazioa (*ibid.*: 196).

Klase ertaineko ideologia faxista burgestu horretatik alden-
du egingo da protagonista hori eleberrian. Zenbait urte jin
eta Baionako manifestaldi batean parte hartzeaz aurkituko
dugu berriro izenik gabeko emakumea. Sentimenduak bor-
borka, bere kolkorako hausnartzuz, Internazionala abestera-
koan kontraesan bat nabaritu zuen:

CPEaren aurkako manifestaldira abiatu nintzen, Santizpiritu zubi
gainean Santa Ursula plazara mila kide lehiatzen ikusteak oilo-la-
rrua ernarazten zidan eta nion, neurekiko, hauek denek solda-
ta-eguna galtzen baldin badute, Aitoren oharrengatik, nik zer
arriskatzen dut, hauekin bat nago. Aturri ibaian iltzatu nituen be-
giak eta ur handitan zebilan Donau azkorri hartako zerua bezain
urdina irudikatu nuen: buklea buklatua zen. CGTaren kamioiaren
papera heltzearekin askatasunaren *zapi gorriak* ahaidea hauteman

nuen eta handik laster internazionala: bitxiki ez nuen lortzen internazionala euskaraz abestea, ideologikoki ezinezkoa zitzaidan, eta halatan *du passé faisons table rase* murmuratzen nuen, *debout les damnés de la terre* auhenkatuz. Hizkuntzen arteko gataska nire baitan oinarritzko klase-borroka seinalea zen (*ibid.*: 210).

Hizkuntzen arteko gataska honetan bi munduk egin zuten topo, bi errealitate adierazi ziren. Edo, agerraldira joan baino lehen emakume protagonista horrek dioenez, bi borroka: nazio-borroka eta klase-borroka.

Aitoren, euskaldun liberal ahozabalen itzaletik ez zituen lan uzteak ulertzen, nola ez zituen langile herexen baldintza hobea gogoratuko aldarrikapenak onartzen: alabaina, kontent behar zuten nagusiek lan egiteko ahalmena zilegitzen zitelakoan: milesker eta burua ezkel. Euskaldunek sobera ontsa aztertu zuten nazio-borroka eta klase-borroka baztertu, eskola nazionalaren eraikuntzaren atal bat baino ez zela kontsideratzeraino (*ibid.*: 209).

Fikziozko literatura izanik ere, Bordak kontraesanak eta barruko gatatzak muturreraino eramane dituen arren, Eribonen oharpenarekin dator bat: ez dugu borroka-ugaritasuna ahaztu behar. Borroka-aniztasun hori kontuan, Bordak *Herria non grata* poeman dioenez, «duplizitatea» gure akatsik larriena da («Euskal gizarteak duplizitatez / duplikatzeaz beste axolarik ez du», dio idazleak –Borda 2014: 69–). Duplizitatean bizi garen heinean, betiko oztopoak mantentzen dira, familia, lana, aberria aldatu barik («Ez dira aldatzen Familia Lana / Aberria nehoiz ez» –*ibidem*–). Eta bitartean, faxismo eta liberalismoaren arteko kurrikek harrapatzen gaituzte (*ibid.*: 69-70):

Etxekalte
Segi aurrera
Abesten dute Miranderen faxismo
Probokatzailearen eta Friedmanen
Neoliberalismo mendekariaren
Artean aukeratu ezinean
Biez bat egiten dutela hain maite
Duten herriaren geroa
Finkatzeko nehoiz ez
Etxekalte.

Miranderen faxismoaren eta Friedmanen liberalismoaren arteko kurrikak gainditzeko ez dago lasterbiderik. Maiz entzuten eta irakurtzen ditugun azterketak sinpleegiak izaten

Miranderen faxismoaren eta Friedmanen liberalismoaren arteko kurrikak gainditzeko ez dago lasterbiderik. Eta Angela Davis euskaratzen hasi dela aprobetxatuz, «intersekzionalitate» gehiago behar dugu

dira, baina ahalegin honetan ez dago bidezidorrik, ikuskizunak kontrakoa sinetsarazi nahi digun arren. Eta Angela Davis euskaratzen hasi dela aprobetxatuz, «intersekzionalitate» gehiago behar dugula erratera ausartuko naiz. Berak dioenez, arrazaren, klasearen, generoaren eta sexualitatearen arteko loturak ezarriz pentsatzeko, analizatzeko eta antolatzeke ahaleginak beharrezkoak dira (Davis 2016a: 48), askatasuna etengabeko borroka

intersekzionala delako. Davisen *Emakumeak, arraza eta klasea* liburuaren hitzaurrean Lorea Agirre Dorronsorok dioen modura (Agirre Dorronsoro 2016: 6), menderakuntzek batak bestea areagotzen dute, eta horrenbestez elkarrekin borrokatu behar dira. Eta, ildo horretatik, bertze hausnarketa bat gaineratuko dut: intersekzionalitatea materialista den bitartean, zeharkakotasuna idealista izan da sarri, eta egun nehoiz baino gehiago premiazkoa da materialismo-mota hori ikuskizunaren ispilatzeen aurka.

Azken burutazioa bukatu baino lehen. Artikulu hau idazten hasi nintzen astean Elhadji Ndiaye hiritar senegaldarra hil zen atxilotuta Iruñeko polizia-etxe batean. Testua bukatu dudan astean bere jaioterrian lurperatu dute bere lagunek eta senideek. Oraindik argitzeke daude erantzukizunak heriotza horretan. Azalpenak eta laguntza eskatzeko asmoz bere lagunek, senideek eta SOS Racismo Nafarroak antolatuta zuten lehenengo manifestaldira bertaratu nintzenean, 200 lagun bertzerik ez ginen izan (Angela Davisen *Askatasun*,

etengabeko borroka bat liburuaren hitzaurrean Katakarak argitaletxeak ere badihardu etorkin beltzaren kasu honetaz). Egiantan erran behar dut hasieran dezepzio apur bat sentitu nuela, baina gero ez: baikortasun ezkorra da nire gogo, 'bai' horrek 'ez' baten aurrean joan behar izaten duelako beti. Pankartan irakurtzen zen bezala, azken buruan, «bizitza da handiena». Testu hau hiritar horri eskainia da. 🍷

Oharrak

1. Joseba Sarrionandiak bere agerpen publikoarekin hurrengoa bota zuen: «Aterako didazun argazkiarekin, espero dut espektakuluaren gizarteari zor diodan zerga ordaintzea, ez dezatela esan ez dagoela nire argazkirik eta kito, ea lan egiten uzten didaten. Hiru behintzat atera; bestela, txotxoloren bat etorriko da hogeita hamar egitera». Tamalez, ikuskizunaren gizartearekiko zorpean gaude beti, horrexegatik asimilatzen gaitu espektakuluak, nahi duen moduan, nahi duen unean. Ikus Jose Goitia: 'Joseba Sarrionandia: «Nire liburuak arreta apur batekin irakurtzen dituen ohartuko da non ibili naizen», *Berria*, 2016-11-20 (www.berria.eus/albisteak/128873/nire_liburuak_arreta_apur_batekin_irakurtzen_dituen_ohartuko_da_non_ibili_naizen.htm).

Bibliografia

- Agirre Dorronsoro, Lorea (2016): 'Beste bat loturik deino, ez gara libre izango', in Angela Davis (2016b), 5-7.
- Aiestaran, Ignazio (2016): 'Gizabere kooperatiboa elkarrekiko historian', *Komunzki*, 2016ko ekaina (www.argia.eus/blogak/ignazio-aiestaran/2016/06/21/gizabere-kooperatiboa-elkarrekiko-historian).
- Anders, Günther (2015): 'Nahikoa al da bortxarik gabeko protesta?', euskaratua in Elena Martinez Rubio (2015), 33-38.
- Aresti, Gabriel (1972): 'Malgizon-en abenturismoa', in Askoren Artean; *Euskal Literatura* 72, Lur, Donostia, 157-180.
- Argia (2016): 'Hainbat fotokazetari kexu, 2016ak ordaindu gabe erabili nahi izan dituelako euren argazkiak', *Donostiaren 2016 ertzak*,

- 2016-06-23(www.argia.eus/blogak/donostia-2016/2016/06/23/hainbat-fotokazetari-kexu-2016ak-ordaindu-gabe-erabili-nahi-izan-di-tuelako-euren-argazkiak).
- Askoren artean (2016): 'Bakearen milia', *Donostia San Sebastián 2016 - Europako Kultur Hiriburua*, Donostia (www.bakearenmilia.eu/era-kusketa).
- Azurmendi, Joxe (2016): *Gizabere kooperatiboaz*. Jakin, Donostia.
- Benjamin, Walter (2015): 'Esperientzia eta pobrezia', in *Denbora, historia eta artearen inguruko testuak*, Sans Soleil, Gasteiz, 87-93. Itzulpena: Teresa Pradera Goikoetxea.
- Borda, Itxaro (2011): *Post mortem scripta volant*. Maiatz, Baiona.
- (2014): *Zure hatzaren ez galtzeko*. Elkar, Donostia.
- Borges, Jorge Luis (1960): *Otras inquisiciones*. Emecé, Buenos Aires.
- Davis, Angela (2016a): *Askatasuna, etengabeko borroka bat*. Ferguson, Palestina eta mugimendu baterako oinarriak. Katakarak, Iruñea. Itzulpena: Amaia Apaulaza Ollo, Iñigo Roque Eguzkitza, Garazi Ugalde Pikabea.
- (2016b): *Emakumeak, arraza eta klasea*. Itzulpena: Danele Sarriugar-te Mochales. Elkar eta Jakin, Donostia.
- Durpaire, François eta Boudjellal, Farid (2015): *La Présidente*. Les Arènes, Paris.
- Eribon, Didier (2010): *Retour à Reims*. Flammarion, Paris.
- (2011): *Retours sur Retour à Reims*. Cartouche, Paris.
- Erostarbe, Gorka (2016): 'Dario Malventi: «Ikusi ere egin gabe zentsuratu zuten obretako bat»', *Berria*, 2016-11-22 (www.berria.eus/paperekoa/1954/030/001/2016-11-22/ikusi_ere_egin_gabe_zentsuratu_zuten_obretako_bat.htm).
- Foucault, Michel (1966): *Les mots et les choses. Une archéologie des sciences humaines*. Gallimard, Paris.
- Goitia, Jose (2016): 'Sarrionandia, Joseba: «Nire liburuak arreta apur batekin irakurtzen dituen ohartuko da non ibili naizen»', *Berria*, 2016-11-20 (www.berria.eus/albisteak/128873/nire_liburuak_arreta_apur_batekin_irakurtzen_dituen_ohartuko_da_non_ibili_naizen.htm).
- Jelinek, Elfriede (2013): 'Emakume maitaleak (hitzaurrea)', *Elearazi*. Itzulpena: Danele Sarriugar-te Mochales (<http://elearazi.eizie.eus/2013/05/21/autoreak-plazara-elfriede-jelinek>).
- Martinez Rubio, Elena (2015): *Bidaia filosofikoak*. Utriusque Vasconiae, Donostia.
- Sarrionandia, Joseba (2015): *Lapur banden etika ala politika*. Pamiela, Iruñea.